

بسامد انواع عناصر اطلاعاتی کتابشناختی در رکوردهای ملی کتابشناختی ایران

فرامرز مسعودی^۱

چکیده: تعداد و انواع عناصر اطلاعاتی کتابشناختی از نکات مهم، بحث‌انگیز و تاریخی کتابداری و کتابشناسی در سطح ملی و بین‌المللی است. در کنار بحثهای نظری پیرامون چند و چون عناصر اطلاعاتی کتابشناختی، انجام تحقیقی جامع که بتوان به‌طور واقعی به نتایج آن استناد کرد ضروری است. یافته‌های این تحقیق می‌تواند پاسخهایی مستدلتر و واقعی‌تر برای مسائل مربوط در اختیار بگذارد. همه عناصر اطلاعاتی از یک درجه حضور برخوردار نیستند. برخی از آنها در رکوردهای بیشتری حضور دارند و برخی در رکوردهای کمتر. یکی از ملاکهای مهم در ارزیابی و کارایی عناصر اطلاعاتی کتابشناختی، میزان حضور آنها در رکوردهای واقعی ملی است.

اطلاعات لازم برای تهیه رکوردهای کتابشناختی منابع و اندازه و تنوع این اطلاعات یکی از مباحث مهم در کتابداری اطلاع‌رسانی است.

ایران و جهان اسلام دارای سابقه و سنت طولانی در امر فهرست‌نویسی یا فهرستنگاری است. در فهراس قدیم عمده عناصر اطلاعاتی در معرفتی کتابها، عنوان، نویسنده، موضوع و تاریخ نگارش و بعضاً بخش‌بندی عبارات آغازین و پایانی کتاب بوده است. این عناصر مدت‌های طولانی با اندکی افزودگی و کاهش در معرفتی کتابها لحاظ می‌شده و هم اکنون نیز فهراس بعضی کتابخانه‌ها به همین گونه است.

پس از اختراع چاپ و در نتیجه آن، افزایش حجم انتشارات و نیز پیدایش گونه‌های دیگر

۱. کارشناس پژوهشی کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

منابع غیر کتابی، اقلام اطلاعاتی کتابشناختی تغییر یافته و روز به روز تعداد و انواع آن افزایش یافت. متنوع شدن عناصر اطلاعاتی و افزایش آن به نوبه خود در غنا و تکامل قواعد فهرستنویسی تأثیر گذارده و موجب پیدایش نظم و نسقه‌های جدیدی در معرفی منابع اطلاعاتی گشت. به عبارت دیگر فزونی حجم انتشارات و تنوع منابع اطلاعاتی برشماری صفات ممیّزه منابع را دستخوش دگرگونی نمود. از سوی دیگر متنوع شدن نیازهای متقاضیان نیز در ایجاد چنین دگرگونی‌هایی مؤثر بود.

همراه با افزایش و تنوع عناصر اطلاعاتی کتابشناختی همواره پرسشهایی از این قبیل پیرامون چند و چون این عناصر مطرح بوده است: آیا ذکر همه اقلام اطلاعاتی برای معرفی یک اثر لازم است؟ آیا ارائه عناصر اطلاعاتی متنوع که بخشی از آنها امروزه به صورت اختصاری و رمزگونه به کار برده می‌شوند تا چه اندازه هدف راهنمایی کاربر را برآورده می‌کند؟ کدامیک از عناصر اطلاعاتی اهمّیت و کارایی بیشتری دارند و فهرستنویس چه میزان وقت و انرژی برای یافتن این اطلاعات بایستی صرف کند؟ حداقل عناصر ممیّزه کدامها هستند؟

جدّی بودن این پرسشها چنان بوده که قواعد فهرستنویسی آنگلو-آمریکن سه سطح متفاوت را برای کار بردن این عناصر در تهیه رکوردهای کتابشناختی در نظر گرفته و در هر سطح بخشی از اقلام اطلاعاتی را پیشنهاد کرده است.

در سال ۱۹۸۸ یعنی چهل سال پس از تدوین و ارائه نخستین قواعد فهرستنویسی نوین، کنفرانسی در انگلستان برگزار شد. در این کنفرانس یک سؤال اساسی طرح گردید و از شرکت کنندگان خواسته شد به این سؤال پاسخ مناسب بدهند. پرسش این بود: «جامعه استفاده کننده رکوردهای کتابشناختی واقعاً به کدام اطلاعات کتابشناختی نیازمند است؟»^(۱)

تأکید بر کامل بودن رکورد کتابشناختی از یک سو و تردید در سودمندی همه عناصر شناخته شده از سوی دیگر زمینه بحثهای فراوانی را در سطح ملی و بیشتر در سطح بین‌المللی ایجاد کرده است.

در کلاسهای آموزش فهرستنویسی و نیز در کتابخانه‌ها بارها با پرسشهای دانشجویان و کتابداران درباره ضرورت درج فلان عنصر اطلاعاتی در رکورد کتابشناختی مواجه بوده‌ایم و اینکه تا چه اندازه به این پرسشها پاسخ داده شده و این پاسخها تا چه اندازه منطقی و اقناع کننده بوده‌اند خود بحث دیگری است.

با ورود کامپیوتر به عرصه کتابداری و ذخیره و بازیابی کامپیوتری اطلاعات کتابشناختی منابع، پرسش کنندگان دیگری به این جمع افزوده شد. اگر تا آن زمان کتابداران، دانشجویان و بعضاً ناشران بودند که در چند و چون عناصر اطلاعاتی بحث می‌کردند، اکنون برنامه نویسان و

متخصصان کامپیوتر هم (اگر چه با احتیاط بیشتر) ضرورت استفاده از برخی از اقلام کتابشناختی را مورد سؤال قرار می‌دهند.

در جلسات منظمی که به منظور دستیابی به یک نرم‌افزار ملی ذخیره و بازیابی کامپیوتری رکوردهای کتابشناختی در یک سازمان فرهنگی برگزار می‌شد و نگارنده نیز در این جلسات شرکت داشت، عدم تفاهم و درک متقابل اعضای شرکت کننده که عبارت بودند از کتابداران و متخصصان کامپیوتر، گواه روشنی بر جدی بودن این موضوع بود.

عمدتاً پس از این جلسات بود که ضرورت و اهمیت انجام تحقیقی پیرامون مسئله فوق برای نگارنده محقق شد و مصمم گشت که بررسی درستی به عمل آورد تا در حدی بتوان پاسخی منطقی و مستدل برای پرسشهای موجود یافت. برای این منظور یکی از راههای سنجش که به نظر می‌رسید ممکن است بتواند به روشنتر کردن موضوع کمک کند بررسی تواتر حضور عناصر اطلاعاتی در رکوردهای تهیه شده بود. این راه از این جهت انتخاب شد که مبنای واقعی داشت و جدای از استدلالهای نظری، با تکیه بر واقعیت‌های موجود می‌توانست به‌طور عینی اندازه‌کاربرد و اهمیت هر عنصر اطلاعاتی را در وضعیت موجود آشکار سازد.

با توجه به عوامل دخیل و کنترل آنها، کتابشناسی ملی ایران، نیمه اول ۱۳۶۵^(۲) به‌عنوان جامعه آماری انتخاب شد و در یک بررسی دقیق و نسبتاً طاقت‌فرسا و زمان‌بر تعداد ۱۴۱۲ رکورد کتابشناختی مورد بررسی قرار گرفت که نتایج آن در پی می‌آید. پیش از اعلام نتایج بررسی انجام شده ذکر نکته زیر ضروری است:

۱. رکوردهای مربوط به کتابهای کودکان در بررسی وارد نشده است، زیرا تهیه این رکوردها از قواعد خاصی پیروی می‌کند و نتیجه تحقیق را تحت تأثیر قرار می‌دهد. مثلاً طبق قواعد قراردادی، این رکوردها هیچ یک سرشناسه ندارند و همگی با عنوان شروع می‌شوند و یا تنها شماره رده بندی دیویی به آنها اختصاص می‌یابد.

۲. در نتایج این بررسی دو عدد صفر و صد نسبی هستند. یعنی عدد صفر برای تواتر حضور یک عنصر اطلاعاتی در جامعه آماری، نمی‌تواند به کل رکوردها تعمیم داده شود و بر اساس آن نمی‌توان نتیجه‌گیری کرد که هیچ‌گاه رکوردی با آن عنصر اطلاعاتی یافت نخواهد شد. عکس آن در مورد صد نیز صادق است.

۳. در بررسی به عمل آمده فرض بر صحت رکوردهای تهیه شده بوده و در این خصوص اجتهادی صورت نگرفته است. مثلاً اگر در جایی به اشتباه برای رکوردی سرشناسه‌سازمانی در نظر گرفته شده، فرض بر این قرار گرفته که این اختصاص صحیح است و امثال آن. تنها در دو مورد عمل تصحیح صورت گرفته است. یکی در تعداد رکوردها که در مقدمه کتاب ۱۲۹۸ رکورد

ذکر شده و حال آنکه تعداد واقعی آنها ۱۴۱۲ است و دیگری در مورد شناسه افزوده عنوان که ۱۳۱۲ مورد است و حال آنکه منطقاً بایستی ۱۳۳۴ مورد باشد و گمان می‌رود بعضی در فهرست نویسی یا در چاپ از قلم افتاده باشد.

مجموع عناصری که در کل رکوردها شناخته شده و به کار رفته ۹۴ عنصر است. مجموع عناصر اطلاعاتی و حالت‌های گوناگون آنها در تواتر هر یک ۴۳۵۴۳ عنصر و حالت است.

جدول ۱. عناصر اطلاعاتی، تواتر حضور و درصد تواتر آنها در کل رکوردها

ردیف	عناصر اطلاعاتی	تواتر	درصد تواتر حضور
۱	عنوان کامل	۱۴۱۲	۱۰۰
۲	تاریخ انتشار	۱۴۱۲	۱۰۰
۳	تعداد صفحات یا جلد‌ها	۱۴۱۲	۱۰۰
۴	اولین رده دیویی	۱۴۱۲	۱۰۰
۵	اولین رده کنگره	۱۴۱۲	۱۰۰
۶	اولین محل نشر	۱۳۹۰	۹۸/۴۴
۷	اولین ناشر	۱۳۸۴	۹۸
۸	شناسه افزوده عنوان	۱۳۳۴	۹۴/۴۷
۹	بهاء	۱۳۰۳	۹۲/۲۷
۱۰	اولین موضوع	۱۲۸۷	۹۱/۱۴
۱۱	سرشناسه پدیدآورنده شخص	۱۲۴۳	۸۸/۰۳
۱۲	اولین نویسنده	۸۴۷	۶۰
۱۳	دومین موضوع	۶۶۱	۴۶/۸
۱۴	شناسه افزوده پدیدآورنده شخص	۶۳۹	۴۵/۲۵
۱۵	کتابنامه	۵۳۵	۳۷/۸۸
۱۶	اولین مترجم	۴۶۸	۳۳/۱۴
۱۷	فروست	۴۲۵	۳۰/۱
۱۸	شناسه افزوده ناشر	۴۰۶	۲۷/۷۵
۱۹	یادداشت کلی	۳۹۱	۲۷/۷

ادامه جدول ۱.

ردیف	عناصر اطلاعاتی	تواتر	درصد تواتر حضور
۲۰	عبارت لاتین سرشناسه شخص	۳۶۳	۲۵/۷
۲۱	سومین موضوع	۲۸۷	۲۰/۳۵
۲۲	شناسه افزوده عنوان دیگر	۲۷۹	۱۹/۷۵
۲۳	عنوان اصلی	۲۶۰	۱۸/۴
۲۴	عنوان فرعی	۲۵۳	۱۷/۹
۲۵	واژه نامه	۱۱۸	۸/۳۵
۲۶	مندرجات	۱۰۰	۷/۰۸
۲۷	پدیدآورنده سازمانی	۹۸	۶/۹۴
۲۸	دومین نویسنده	۹۸	۶/۹۴
۲۹	صفحه عنوان به زبان دیگر	۹۴	۶/۶۵
۳۰	ویرایش	۹۲	۶/۵۱
۳۱	عنوان روی جلد	۸۶	۶/۱
۳۲	عنوان قراردادی	۸۶	۶/۱
۳۳	چهارمین موضوع	۸۴	۵/۹۴
۳۴	سرشناسه سازمانی	۸۲	۵/۸
۳۵	دومین فروست	۶۶	۴/۶۷
۳۶	اولین مصحح	۶۵	۴/۶
۳۷	پشت جلد به زبان دیگر	۶۵	۴/۶
۳۸	دومین ناشر	۵۷	۴/۰۳
۳۹	اولین گردآورنده	۵۵	۳/۹
۴۰	دومین مترجم	۵۵	۳/۹
۴۱	اولین کوشش کننده	۵۳	۳/۷۵
۴۲	اولین پدیدآورنده چند نقشی	۵۲	۳/۶۸
۴۳	شناسه افزوده پدیدآورنده سازمان	۴۸	۳/۴
۴۴	عنوان برابر	۳۶	۲/۵۵

ردیف	عناصر اطلاعاتی	تواتر	درصد تواتر حضور
۴۵	شناسه افزوده پدیدآورنده عنوان	۲۸	۲
۴۶	سومین نویسنده	۲۶	۱/۸۴
۴۷	بالای عنوان	۲۴	۱/۷۲
۴۸	دومین رده کنگره	۲۲	۱/۵۶
۴۹	عنوان دیگر	۲۲	۱/۵۶
۵۰	عنوان به زبان دیگر	۱۷	۱/۲
۵۱	پنجمین موضوع	۱۷	۱/۲
۵۲	اولین ویرایشگر	۱۵	۱/۵۶
۵۳	اولین مقدمه نویس	۱۴	۱
۵۴	سومین مترجم	۱۴	۱
۵۵	موضوع لاتین	۱۴	۱
۵۶	دومین دره دیویی	۱۴	۱
۵۷	چهارمین نویسنده و بیشتر	۱۴	۱
۵۸	اولین خطاط	۱۳	۰/۹۲
۵۹	اولین ناظر	۱۲	۰/۸۵
۶۰	عبارت لاتین سرشناسه سازمان	۱۱	۰/۷۸
۶۱	دومین گردآورنده	۱۰	۰/۷
۶۲	سرشناسه قراردادی	۹	۰/۶۴
۶۳	چهارمین مترجم و بیشتر	۸	۰/۵۶
۶۴	سومین فروست	۷	۰/۵
۶۵	دومین کوشش کننده	۷	۰/۵
۶۶	اولین توزیع کننده	۷	۰/۵
۶۷	عنوان عطف	۶	۰/۴۲
۶۸	شناسه افزوده فروست	۶	۰/۴۲
۶۹	ویرایشگر همراه با ویرایش	۶	۰/۴۲

ادامه جدول ۱.

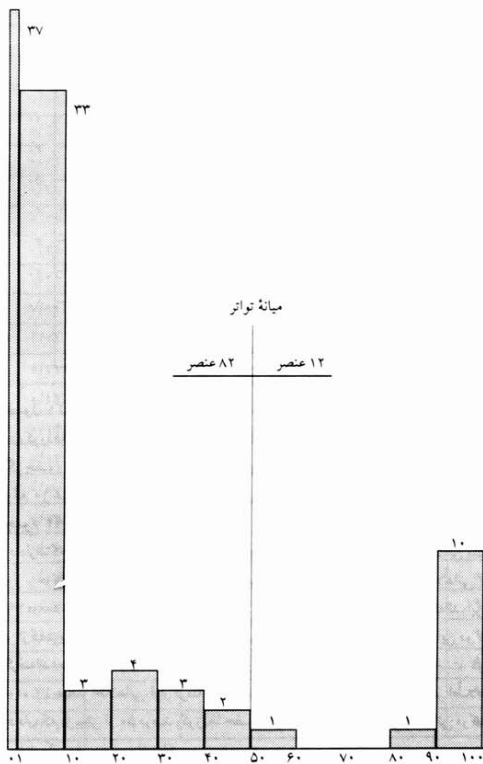
ردیف	عناصر اطلاعاتی	تواتر	درصد تواتر حضور
۷۰	سومین گردآورنده	۵	۰/۳۵
۷۱	اولین شارح	۵	۰/۳۵
۷۲	ششمین موضوع	۴	۰/۲۸
۷۳	دومین پدیدآورنده چندنقشی	۴	۰/۲۸
۷۴	دومین محل نشر	۴	۰/۲۸
۷۵	شناسه افزوده عنوان قراردادی	۳	۰/۲۱
۷۶	دومین مصحح	۳	۰/۲۱
۷۷	دومین ناظر	۳	۰/۲۱
۷۸	دومین خطاط	۳	۰/۲۱
۷۹	اولین مذهب	۳	۰/۲۱
۸۰	سومین ناشر	۳	۰/۲۱
۸۱	اولین محل پخش	۳	۰/۲۱
۸۲	دومین ویرایشگر	۳	۰/۲۱
۸۳	سومین ویرایشگر	۲	۰/۱۴
۸۴	چهارمین گردآورنده و بیشتر	۲	۰/۱۴
۸۵	دومین مقدمه نویس	۲	۰/۱۴
۸۶	چهارمین ویرایشگر و بیشتر	۱	۰/۰۷
۸۷	دومین مذهب	۱	۰/۰۷
۸۸	دومین شارح	۱	۰/۰۷
۸۹	اولین بازنویس	۱	۰/۰۷
۹۰	اولین نقاش	۱	۰/۰۷
۹۱	اولین طراح	۱	۰/۰۷
۹۲	سومین پدیدآورنده چند نقشی	۱	۰/۰۷
۹۳	دومین عنوان	۱	۰/۰۷
۹۴	سومین مصحح	۱	۰/۰۷

جدول ۲. تواتر عناصر اطلاعاتی نسبت به درصد رکوردها

درصد رکوردها	تعداد عناصر اطلاعاتی	درصد نسبت به کل عناصر اطلاعاتی	جمع عناصر اطلاعاتی	جمع درصدها
۱۰۰	۱۰	۱۰/۶۴		
۹۰	۱	۱/۰۶	۱۱	۱۱/۷
۸۰	۰	۰	۱۱	۱۱/۷
۷۰	۰	۰	۱۱	۱۱/۷
۶۰	۱	۱/۰۶	۱۲۲	۱۲/۷۶
۵۰	۲	۲/۱۳	۱۴	۱۴/۸۹
۴۰	۳	۳/۲	۱۷	۱۸/۰۹
۳۰	۴	۴/۲۵	۲۱	۲۲/۳۴
۲۰	۳	۳/۲	۲۴	۲۵/۵۴
۱۰	۳۳	۳۵/۱	۵۷	۶۰/۶۴
۱	۳۷	۳۹/۳۶	۹۴	۱۰۰

جدول ۱ نشان دهنده تواتر و تعداد عناصر اطلاعاتی در رکوردهاست که به ترتیب کاهشی درصد رکوردها تنظیم شده است. جدول فوق از ۵ ستون و ۱۱ دامنه تشکیل شده است. دامنه‌ها نشانگر حضور تعداد عناصر اطلاعاتی در تعداد درصد رکوردهاست. مثلاً دامنه اول حاکی از آن است که ۱۰ عنصر اطلاعاتی میان ۹۰ تا ۱۰۰ درصد رکوردها حضور داشته‌اند. به عبارت دیگر از مجموع ۹۴ عنصر اطلاعاتی تنها ۱۰ عنصر، یعنی ۱۰/۶۴ درصد جمع عناصر اطلاعاتی وجود دارند که در ۹۰ تا ۱۰۰ درصد رکوردها حضور دارند. این ۱۰ عنصر از بیشترین بسامد حضور برخوردار هستند. در مقابل (یعنی در آخرین دامنه جدول)، ۳۷ عنصر اطلاعاتی یعنی ۳۹/۳۶ درصد جمع عناصر اطلاعاتی تنها در کمتر از ۱ درصد رکوردها حضور داشته‌اند. این ۳۷ عنصر از کمترین بسامد حضور برخوردارند. سایر عناصر اطلاعاتی در حد فاصل این دو دامنه قرار گرفته‌اند. در این جدول حد ۵۰ درصد رکوردها حد میانه در نظر گرفته شده است. در این محدوده ۱۲ عنصر اطلاعاتی قرار گرفته است. یعنی می‌توان گفت فقط ۱۲ عنصر اطلاعاتی وجود دارد که در بیش از ۵۰ درصد رکوردها حضور دارند و مابقی ۸۲ عنصر اطلاعاتی در کمتر از ۵۰ درصد رکوردها حضور داشته‌اند.

نمودار ۰۱ تواتر عناصر اطلاعاتی بر حسب درصد رکوردها

تحلیل یافته‌ها

باتوجه به جدول و نمودار عناصر اطلاعاتی نتایج به دست آمده را می‌توان به شرح زیر تحلیل کرد:

۱. هر عنصر اطلاعاتی به‌طور متوسط در ۲۴۱/۵ رکورد حضور پیدا کرده است. این مقدار برابر است با ۱۷ درصد مجموع رکوردها. به سخن دیگر، تواتر متوسط هر عنصر اطلاعاتی ۲۴۱/۵ یا ۱۷ درصد است.

۲. چنانچه تواتر ۵۰ درصد، میانگین تواترها محسوب شود، چنین میانگین و تواتری مربوط به ۱۲ عنصر اطلاعاتی است. به عبارت دیگر، آن گروه از عناصر اطلاعاتی که در بیش از ۵۰ درصد رکوردها تکرار شده‌اند، ۱۲ عنصر به شرح زیر هستند:

- سرشناسه مربوط به پدید آورنده شخص که نویسنده اول است.

- عنوان کامل

- نویسنده اول

- اولین محل نشر

- اولین ناشر

- تاریخ انتشار

- تعداد صفحات یا جلد‌ها

- بها

- اولین موضوع

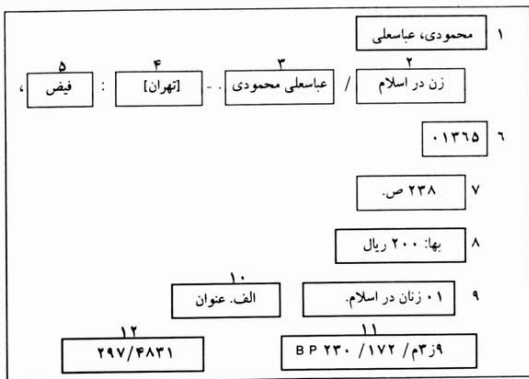
- شناسه افزوده عنوان

- رده دیویی

- رده کنگره

۱۲ عنصر اطلاعاتی فوق‌الذکر در قالب یک رکورد نمونه در شکل یک آمده است.

یافته فوق‌حاکمی از آن است که تنها ۱۲ عنصر هستند که در بین ۵۰ تا ۱۰۰ درصد رکوردها کاربرد و حضور دارند و به این ترتیب این ۱۲ عنصر را می‌توان عناصر اصلی کتابشناختی معرفی نمود. البته لازم به توضیح است که این ۱۲ عنصر در رکوردهای کتابشناسی ملی معنی‌دار هستند و الا در کتابخانه‌های دیگر که معمولاً یک رده برای هر کتاب منظور می‌شود این تعداد به ۱۱ عنصر تقلیل می‌یابد. هم‌چنین است در مورد بها که برخی از کتابخانه‌ها آن را در رکوردهای خود منظور نمی‌کنند و در نتیجه عناصر اصلی برای آنها به ۱۰ می‌رسد.

شکل ۱. ۱۲ عنصر اطلاعاتی که در ۵۰ درصد رکوردها تکرار می‌شوند.

۳. سایر عناصر اطلاعاتی شامل ۸۲ عنصر یا ۸۷/۲۴ درصد عناصر در کمتر از ۵۰ درصد رکوردها حضور دارند که نسبت عناصر در بیش از ۵۰ درصد رکوردها و کمتر از ۵۰ درصد رکوردها را به حدود ۱ به ۷ می‌رساند که عدم تناسب چشمگیری است. در مورد تناسب یا عدم تناسب تواتر عناصر اطلاعاتی، نکته قابل تأمل این است که ۷۵ درصد اطلاعات در ۱۰ درصد رکوردها حضور دارند و از این میان حدود ۴۰ درصد عناصر اطلاعاتی تنها در کمتر از ۱ درصد رکوردها حضور داشته‌اند.

۴. بررسی انجام یافته غیر از ارائه تصویری از قواعد فهرستنویسی و اطلاعات کتابشناختی پذیرفته شده در این قواعد، نشان دهنده وضعیت کتابشناختی و تنوع در انتشارات ایران نیز می‌باشد. به عنوان مثال طبق این بررسی می‌توان دریافت که همکاری ۲ ناشر برای نشر یک اثر ۴/۰۳ درصد است و همکاری ۳ ناشر برای نشر یک اثر ۲۱ درصد است (در مقایسه با آثار تک ناشری که ۹۸ درصد است). یا به طور مثال، ۳۷/۸۸ درصد آثار منتشر شده حاوی کتابنامه یا سیاهه‌ای از منابع مورد مراجعه هستند. یا ۶/۵ درصد آثار ویرایش شده آثار پیشین هستند و به همین ترتیب مواد دیگر.

۵. در بررسی سهم عناصر اطلاعاتی تحلیلی نسبت به مجموع عناصر اطلاعاتی، تحقیق نتایج زیر را ارائه می‌دهد:

الف. به هر رکورد به‌طور متوسط ۱/۶۵ موضوع اختصاص یافته است.

ب. با توجه به اینکه شماره‌های رده‌بندی در واقع شکل کد شده موضوعات اصلی آثار منتشر شده هستند و بنابراین نباید آنها را عناصر اطلاعاتی تحلیلی جدای از موضوع به حساب آورد، سهم عناصر اطلاعاتی تحلیلی یا همان موضوعات ۲۳۴۰ از مجموع ۱۹۸۶۹ عنصر است یعنی نسبت ۱ به ۸/۵ یا تقریباً ۱۲ درصد در مقابل ۸۰ درصد عناصر اطلاعاتی که ناظر بر توصیف اثر هستند. این در حالی است که در شمارش این موارد موضوعاتی که نه به دلیل بیان دو مفهوم مستقل و متفاوت بلکه به دلیل نظم آنها در نوشتار و بایگانی الفبایی به دو صورت به کار رفته‌اند، دو موضوع به حساب آمده‌اند مثل مورد زیر در رکورد شماره ۸۴۹ - ۶۵

۱. ایران - روابط خارجی - انگلستان

۲. انگلستان - روابط خارجی - ایران

که هر دو موضوع صورتهایی از مفهوم "روابط خارجی ایران و انگلستان" هستند. ■

● در بررسی رکوردها و آمارگیری، خانمها نیره امامی و مریم حبیب‌پور همکاری مؤثر و ذیقیمتی داشته‌اند که در همین جا از این همکاران گرامی تشکر می‌شود.

مآخذ:

1. Bryant, Philip. "Quality of a National Bibliographic Service," IFLA 60th General Conference, Havana, 21 - 27 August 1994, Booklet 4, p. 11 - 15
۲. کتابشناسی ملی ایران، شماره ۵۷، نیمه اول ۱۳۶۵. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۶۷.